

Rechter kijkt te veel tv



Illustratie Bianca van Loon

Rechters en officieren van justitie zijn te veel bezig met het vermijden van incidenten die de media halen. De angst voor publieke verontwaardiging ondermijnt de alledaagse rechtspraak.

HELLA ROTTENBERG EN JELLE VAN DER MEER

Rechters en officieren van justitie hebben geen voeling met de samenleving en zitten in een ivoren toren. Het is een klacht die je vaak hoort. Zo vaak dat je gaat denken dat het waar is. Niet doen, want het tegendeel is het geval.

De rechterlijke macht is juist beter op de hoogte van wat er in de samenleving speelt, en fout gaat, dan doorsnee burgers. En zeer gevoelig voor kritiek van het publiek, media en politiek.

Misschien wel te gevoelig. Daardoor zijn rechters en officieren te veel en te krampachtig bezig met hun positie in de mediacratie, en te weinig met de werkelijke problemen.

Een klein jaar hadden wij de unieke

kans om de praktijk van het strafrecht van nabij te observeren in de rechtbank van Haarlem. We spraken met rechters en officieren voor en na afloop van zittingen, we woonden regulier overleg van officieren bij en spraken met de leiding van de rechtbank en het parket over de visie op hun werk. 'Mediagevoelige' zaken slokken een groot deel van de energie en aandacht van de bestuurders op. Het vermijden van incidenten die de media halen, is een permanente zorg, zowel voor hen als voor de gewone officieren en rechters.

Elke twee weken bespreken de hoofdofficier, de teamleiders, de woordvoerder en nog twee officieren bijzondere en mediagevoelige zaken. Niet alleen moorden en liquidaties komen daar aan de orde, maar ook een boos slachtoffer dat dreigt met publiciteit en strafzaken tegen 'bekende Nederlanders'. En de diefstal van de burgemeestersketting - al was het maar omdat de burgemeester steeds aan de telefoon hangt. Elke keer zo'n veertig zaken met een 'afbreukrisico'. Dat woord valt dagelijks op het parket.

Zodra er ophef ontstaat over een arrestatie of een vrijlating is er onmiddellijk onderling overleg om een verhaal voor te bereiden waarmee de schade voor de reputatie van het OM kan worden beperkt. Officieren worden geacht zich er sterk bewust van te zijn dat een incident door de media kan worden opgeblazen.

'Je moet er rekening mee houden dat je in de krant kan komen, maar je beslissing er niet door laten beïnvloeden', vat een Haarlemse officier de conclusie van een studiedag met het thema 'officier in een glazen huis' samen. 'Het zou erg zijn als je bang bent iemand vrij te laten, alleen omdat het de media zou kunnen halen.' Maar is die lijn tussen 'rekening mee houden' en 'je niet laten beïnvloeden' wel zo

simpel te trekken? Een collega-officier: 'We zijn misschien voorzichtiger dan nodig. De druk dat je ter verantwoording kan worden geroepen, draag je mee.'

Media-aandacht heeft wel degelijk invloed. Om te beginnen op het bepalen van prioriteit. Verkeersdelicten zijn vergeleken met veel andere misdrijven minder belangrijk, behalve als het bekende Nederlanders betreft. 'Niet om hen te bevoordelen, maar omdat ze zorgen voor publiciteit. Daar heeft het OM last van en daarom wil je er snel van af', aldus een van de officieren. Bij mediagevoelige zaken zet het parket vanwege het 'afbreukrisico' de beste mensen in. De hoofdofficier: 'Bij een moord wil je een 10, bij een kantonzaak neem je genoeg met een 6.'

Playmobil

Imagobewaking en het omgaan met of zelfs bespelen van media horen tegenwoordig bij het vak. Net als het parket houdt ook de rechtbank Haarlem een lijstje bij met mediagevoelige zaken. Toen wij in Haarlem materiaal voor ons boek verzamelden, stond bovenaan die lijst de Klimop-zaak, de grootste onroerendgoedzwendel ooit in Nederland voor de rechter gebracht.

Dit soort megazaken wordt verdeeld over de rechtbanken. Onderling concurreren ze erom, omdat zo'n zaak geld oplevert en prestige geeft. Een goede prestatie en presentatie van een complexe rechtszaak als Klimop is daarom van groot belang. Toen het vonnis bekend werd gemaakt, werd alles uit de kast getrokken om pers en publiek te bedienen. De rechtbank liet - dat was nog nooit gedaan - zelfs een YouTube-filmpje met Playmobil-poppetjes maken om het proces en het vonnis kort en simpel uit te leggen.

Rechters gaan naar cameratrainingen en congresseren over het gebruik van Twitter. En de leiding breekt zich het hoofd over mediastrategieën.

'Risicomanagement is mijn corebusiness geworden', zei de president van de rechtbank Haarlem. 'Dat is tegenwoordig een vak. Risico's zien, in kaart brengen en verkleinen.' Het leidt in de praktijk tot steeds meer interne afspraken, protocollen en controle.

RTL Boulevard

Liever nog is het OM en de rechtbank slechte publiciteit voor. Ze treden daarom zelf al experimenterend naar buiten, bijvoorbeeld in RTL Boulevard of op YouTube.

Doel is volgens de hoofdofficier en de rechtbankpresident in Haarlem 'de publiciteit beheersen', negatieve beeldvorming bestrijden en goodwill winnen. Dit uit vrees dat - onder invloed van media en uitspraken van politici - het vertrouwen van burgers in de rechtspraak afkalft en bij elk incident verder wegzakt.

Opvallend genoeg is in de rechtszaal van een verlies aan vertrouwen niets te merken. Uit enquêtes onder rechtzoekenden en verdachten blijkt geen sprake van diep wantrouwen of ontevredenheid, zeker niet als het gaat om het optreden en functioneren van de rechter. En Nederlanders die zelf niet met de rechter in aanraking komen, hebben - zo blijkt steeds opnieuw uit onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau - relatief veel vertrouwen in de rechtspraak. Er zijn wel fluctuaties, na incidenten die het nieuws halen daalt het cijfer, maar daarna volgt telkens herstel. In de laatste cijfers van het SCP (derde kwartaal 2013) geniet de rechtspraak van zeven instituties, waaronder de politiek, vakbond en media, het meeste vertrouwen.

Dit betekent niet dat in de rechtspraak alles op rolletjes loopt.

Van strafzaken die wij op zitting bijwoonden, gingen wij de voorgeschiedenis na. Zo was een jongen gedagvaard omdat hij, anderhalf jaar eerder, op straat een onbekende een kaakslag zou hebben gegeven. Eenmaal voor de rechter vroeg de officier van justitie om vrijspraak. 'Die zaak had veel eerder gedumpt moeten worden', lichtte de officier later toe. De zaak lag lang op de plank en pas een dag voor de zitting zag de officier dat het dossier verkeerd was beoordeeld door een parketmedewerker. De verdachte leefde ruim een jaar in onzekerheid of hij zou worden vervolgd, moest toen nog eens twee maanden wachten voor hij werd berecht en kreeg toen te horen dat de zaak eigenlijk geseponneerd had moeten worden. Het is geen uitzondering. De dossiers van de vele kleine zaken die de politie aanlevert, rammelen vaak en in de beoordeling door het parket kan makkelijk wat verkeerd gaan.

Maar ook als er geen fouten worden gemaakt, is de tijd tussen de aangifte en de berechting bijzonder lang. Het is al jaren de grootste klacht van mensen die voor de rechter moeten verschijnen, maar pogingen tot versnelling stranden op de overbelasting van OM en rechtspraak en op de omslachtigheid van de procedures.

Een terugkerende fout is dat zaken - soms maanden - vertraging oplopen omdat pas op de zitting blijkt dat het dossier niet compleet is. En als je ziet dat aan een strafzaak van een verslaafde, verwarde verdachte zeventien rechters te pas komen, die allemaal het dossier opnieuw moeten doornemen en die samen met de officier de weg kwijtraken, omdat het in dit soort zaken meer gaat om hulp dan om straf, dan is er alle aanleiding te gaan sleutelen aan aanpak, organisatie en procedures. Maar dit zijn typisch zaken die de media niet halen, waarover geen ophef ontstaat en waarover OM en rechtbank zich dus minder druk maken.

Rechters en officieren maken zich opmerkelijk genoeg minder zorgen om wat ze dagelijks meemaken dan om het beeld in de media. Dat beeld wordt grotendeels bepaald door zaken als die rond Geert Wilders, Robert M., de grensrechter of de badmeester en over de 'kopschopperszaak' en het 'scootervonnis'. Het zijn verhalen over specifieke zaken met hun eigen toedracht en omstandigheden die alleen voor die zaken gelden, maar die leiden tot een oordeel over de gehele professie, die 'te laag straft', of 'ten onrechte vrijspreekt'. Bij elk media-incident voelt de rechterlijke macht zich aangevallen. Die gevoeligheid maakt dat ze het probleem én de oplossing zoekt in de omgang met de media.

Natuurlijk is er soms alle reden om na incidenten - de beruchte gerechtelijke dwalingen - het systeem door te lichten. Maar de rechterlijke macht laat zich te veel van haar stuk brengen door iedere oprisping van publieke verontwaardiging. Met als risico dat ze zich er in optreden en besluiten door laat beïnvloeden. En te weinig aandacht schenkt aan de fouten en haperingen die ze zelf dagelijks ervaart en die de kwaliteit van de rechtspraak ondermijnen.

Jelle van der Meer en Hella Rottenberg zijn journalist en schreven Opwaaiende toga's. Achter de schermen van de rechtbank (Van Genneep), dat eind september is uitgekomen.